

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

De dominee als theoloog

De PKN kent sinds vrijdag 24 april een regeling dat in bijzondere gevallen een kerkelijk werker met een HBO-opleiding kan worden toegelaten tot het ambt van predikant. Door dit bericht wordt opnieuw de vraag gesteld: moet een predikant ook een universitair geschoold theoloog zijn?

J.H.F. Schaeffer ■

Kerkelijk leven - J.H.F. Schaeffer

De dominee als theoloog 549

Meditatief - R.J. Vreugdenhil

Ik ben jullie God - ik blijf in jullie midden 552

Wandelen met God - B. Luiten

Verwachten 553

Achtergronden - J. van der Steeg

Gereformeerd onderwijs? III 555

Boekbespreking - H. Veldman

Een voorname uitgave over Calvijn 559

Lied van de week - J. Smelik

Liedboek gezang 236: 560

De jaarkring brengt ons in zijn keer

Varia - G. Kwakkel

Bij het overlijden van Pierre Courthial 560

Boekbespreking - B. Luiten

Trouwen als je vrijheid je lief is 563

Uit de kerken, persberichten

Laat helder zijn dat ik ook de nadere verantwoording van dr. J. Hoek gelezen heb. Hij betoogt dat dit besluit geen sluiproute naar het predikantschap betekent. 'Niemand gaat naar het hbo met de vooropgezette bedoeling om hbo-predikant te worden. Dat is nú niet het geval, maar dat zal het ook in de toekomst niet zijn', zo schreef hij (ND 28 april 2009).

Binnen de Gereformeerde Kerken (v) moeten predikanten theologie hebben gestudeerd aan een universiteit. Dat staat zelfs in de kerkorde (artikel 8). De enige uitzondering hierop vormen zij die - zoals in dit artikel staat - 'ook zonder deze opleiding' in staat zijn om dit werk te doen. Alle predikanten zijn dus predikant 'naar artikel 8'... maar sommige meer dan anderen.

Nu is er sinds de Generale Synode van 1999 gesproken over de positie van kerkelijk werkers. Ook hij of zij werkt op de deelterreinen binnen de gemeente die horen bij het takenpakket van de predikant. De GH in Zwolle definieerde deze in 2002 als volgt: 'Een kerkelijk werker is een professionele beroepskracht, die voor haar/zijn beroepsmatige functioneren op een bepaald onderdeel van het werk in een kerkelijke gemeente wordt benoemd (door de kerkenraad) en die vastgestelde en afgebakende taken verricht (onder verantwoordelijkheid van de kerkenraad)'.

Vooralsnog hebben onze kerken aan deze kerkelijk werkers niet de mogelijkheid geboden om predikant te worden, tenzij via de bijzondere bepalingen van artikel 8 KO.

Er zijn dus méér dan alleen universitair geschoolde theologen beroepshalve bezig met het werk binnen de gemeente. Toch hechten we nog steeds aan die universitaire studie voor predikanten. Waarom eigenlijk?

Opleiding

Je zou kunnen stellen dat predikanten vanwege de bijzondere inhoud van het studieprogramma een universitaire opleiding moeten hebben, en niet alleen HBO. Laat ik daarvan twee voorbeelden noemen, om aan te geven dat dit op zich geen voldoende argument is. Er is immers de afgelopen decennia binnen de onderwijswereld het nodige veranderd. Tenslotte is het universitaire en het hogere beroepsonderwijs ten dele overlappend. De eerste helft van je universitaire studie levert je dezelfde titel op als een HBO-opleiding theologie: bachelor. Wat voegt de tweede titel van 'master' nu toe? Ook dat ligt natuurlijk aan de vakken die je voor die vervolgstudie hebt moeten volgen. Er zijn tegenwoordig diverse 'masters' binnen de theologieopleiding verkrijgbaar - ook aan de Theologische Universiteit in Kampen. Universitair en HBO-onderwijs zijn dus op allerlei vlakken sterk naar elkaar toegegroeid. De idee dat de universiteit zich met de theorie en een HBO zich met de praktijk bezighoudt, is echt verouderd. Studenten die vanaf 1990 begonnen aan hun studie theologie in Kampen hebben in toenemende mate te maken gekregen met heel wat typisch beroepsgerichte praktijkonderdelen zoals stages en intensieve persoonlijke reflectie.

toch hechten we nog steeds aan die universitaire studie voor predikanten

Een ander kenmerk van de opleiding in Kampen is dat predikanten hier kennis opdoen van de talen Hebreeuws (en Aramees), Grieks en Latijn. Daar wordt in Kampen sterk op ingezet, omdat deze eis door de meeste andere theologische faculteiten is losgelaten. Ook HBO-theologen hebben hier geen (of veel minder) les in gekregen. Echter, zonder dat ik iets wil afdoen aan het ideaal dat predikanten de grondtalen van de Bijbel en kerkvaders kennen, blijkt in de praktijk van het pastorie-leven dat veel predikanten er nog nauwelijks iets mee doen. Hoewel de

basiskennis aanwezig is, zullen de finesses van de grondtalen van Oude en Nieuwe Testament in menige preekvoorbereiding daarom onontdekt blijven. Gelukkig is er het computerprogramma BibleWorks en zijn er goede commentaren... Dit betekent dat ook dit aspect alléén mijns inziens niet doorslaggevend is voor de vraag waarom de predikant theologie gestudeerd moet hebben aan de universiteit.

Ik denk dat het daarom verhelderend is om niet alleen te kijken naar de formele opleidingskant. Er moeten meer, en vooral andere, argumenten worden aangedragen om de eis van een universitaire studie te handhaven.

Luther

Martin Luther heeft zich als academisch theoloog en hoogleraar Oude Testament uitvoerig met deze vragen beziggehouden. Het is onder meer zijn interessante bijdrage dat hij niet zozeer de vraag naar 'wat is theologie?' stelde, maar deze vraag persoonlijk maakte. Niet: wat heb je allemaal geleerd? maar: Wie ben jij - voor Gods aangezicht? Welnu, een christen mag antwoorden: Ik ben door God in het leven geroepen. Ik maak niet mijn eigen leven, ik kan mijn leven niet garanderen. Ik ontvang het van God.

Vanuit dit antwoord kunnen we de vraag stellen, wie van degenen die dit gelooft, mag theoloog genoemd worden? Wat maakt een christen tot theoloog? Luther gaf daarvoor zes korte kenmerken: 1. Gods genade; 2. aanvechting; 3. ervaring; 4. gelegenheid; 5. zorgvuldige tekststudie; 6. kennis van en oefening in de wetenschappen.¹

Als je alleen al dit rijtje bij langs loopt, valt op dat voor Luther het typisch 'universitaire' maar twee van de zes kenmerken betreft (5 en 6). De andere kenmerken zijn immers ook die van elke christen. Het begint bij Gods *genade* als antwoord op de vraag wie ik ben, waartoe ik op de wereld gezet ben, wat mijn bestemming is. Ik ben degene tegen wie God zegt: Ik ben de HEER, uw God, die u bevrijd heeft! En dus is ook tegen mij gezegd dat ik geen andere God mag dienen (Ex. 20:2-3). Omdat er ook andere stemmen zijn die zich als 'god' presenteren, word ik *aangevochten*. Ik moet mijn zekerheid uitsluitend bij de God zoeken die zich als Bevrijder laat kennen. Die *ervaring* van bevrijding (Gal. 5:1) bepaalt mijn leven. Ik zal dit 'heden van de genade' (Hebr. 3:7-15) als door God geboden *gelegenheid* moeten aangrijpen om mijn leven in Gods dienst te stellen. Pas hier komt het specifieke van de beroepstheoloog in beeld. Ik moet - meer dan andere christenen - de Schrift zorgvuldig leren *lezen* en in verband met de andere *wetenschappen* brengen.

Nodig

Het kenmerkende van het 'theoloog' zijn, zit hem volgens Luther dus niet in het universitaire op zich. Iedere kerkganger die zondag in de kerk zit, zal dat kunnen beamen. De kerken zitten niet te wachten op intellectualiteit op zich. Wat hebben ze wel nodig? Dat zijn voorgangers die zich heel existentieel geraakt weten door God. Die gelóven in de boodschap van redding door Christus. Die van het woord *genade* de diepe én feestelijke kant persoonlijk kennen.²

Waarbij ze zoeken naar antwoorden op de vragen waarvoor christenen in 2009 staan. Omdat ze zelf proberen alles wat dit leven op ons af laat komen in verband met God te brengen. Zowel de grote problemen als klimaatverandering, duurzaamheid, de PVV van Geert Wilders - maar evengoed de persoonlijke ervaringen van ziekte, gebrokenheid, het halen van je middelbare school diploma of een kind wiens cavia doodgaat.

voorgangers die van het woord genade de diepe én feestelijke kant persoonlijk kennen

Een theoloog weet namelijk dat al die ervaringen ons iets *zeggen*. Het zijn als het ware stemmen die naast Gods stem klinken. In het *Dienstboek* van de PKN staat dit gebed om verlichting door de Heilige Geest: 'Breng alle andere stemmen in ons tot zwijgen, opdat wij alleen uw Woord horen'.³ Andere stemmen die ons *aanvechten* en ons willen afleiden van het grote en eerste gebod om God lief te hebben boven alles.

Speciale training

Theologen interpreteren de werkelijkheid tot op God. Voortdurend moeten we met onze ervaringen terug naar Hem. Zowel de goede als de moeilijke kanten van ons leven in verband met God brengen. Om te voorkomen dat wat we doen of meemaken of willen een 'eigen' leven gaat leiden, los van God. Vanzelfsprekend is dit niet iets voor theologen alleen. Terecht schreef Luther dat elke christen in deze zin 'theoloog' is.

Maar in een snelle, drukke cultuur waarin de kerkleden vaak enorm belast worden door werkdruk, gezinsomstandigheden en persoonlijke moeite; een cultuur bovendien waarin weliswaar 'religie' en 'spiritualiteit' in zijn, maar deze lang niet altijd met de God van de Bijbel verbonden worden; een cultuur

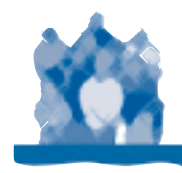
tenslotte die voor het eerst sinds eeuwen zo overduidelijk niet-christelijk is - in zo'n cultuur zitten de kerken te wachten op theologen. Christenen die zich jaren lang speciaal getraind hebben om de gemeente hierin te dienen. Die jarenlange training vereist diepgang en bezonnenheid, breedte en scherpzinnigheid aan de opleidingskant, en inzet en volharding bij de leerlingen.

Waarom moeten predikanten theoloog zijn? Omdat ze in de volle breedte en diepte zich het *benodigde instrumentarium* eigengemaakt moeten hebben om de gemeente te dienen. Of beter gezegd: om haar voor te gaan in het dienen van God. Die in de hele liturgie (votum, gebed, preek, liedkeus, zegen) de stem van God willen laten klinken omdat wij die stem *moeten* horen om gered te worden. De intensieve training die daarvoor nodig is, kan vooralsnog toch echt het beste binnen de huidige universitaire context geboden worden. Waarbij de praktischelementen gelukkig nu veel meer plaats krijgen dan vroeger. Want echt trainen doe je in de praktijk.

Dr. Hans Schaeffer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Wageningen.

Noten:

1. Vgl. Oswald Bayer, 'Was ist ein Theologie/eine Theologie?' In: *Martin Luthers Theologie, Eine Vergegenwärtigung*, Tübingen 2003, 15-26.
2. Vgl. Aad Kamsteeg en Ronald Westerbeek, *40 dagen: Feest van genade*, Deventer 2005.
3. *Dienstboek. Een proeve*, Zoetermeer 1998, 783.

uit de kerken

Kampen - nieuw adres ds. M.H. Oosterhuis: Madrigaal 6, 8265 RR Kampen.
Tel. 038-3376466, e-mail: oosterhuis8@kpnplanet.nl

Groningen-Zuid - beroep aangenomen:
W.L. de Graaff te Middelstum

Eindhoven - beroepen: kandidaat
A. Rienks te Waalwijk

Ik ben God - Ik blijf in jullie midden

Ik zal mijn toorn laten varen en Efraïm niet opnieuw te gronde richten.

Want God ben ik, en geen mens,

ik ben in jullie midden, ik ben heilig.

Ik zal niet meer in woede ontsteken.

Hosea 11:9 in het licht van de hemelvaart van Jezus Christus

R.J. Vreugdenhil ■

*Dit is één van die verrassende uitspraken van God.
Het staat er zo anders dan ik zou verwachten.
'Ik ben God en geen mens' - dan vul ik vanzelf aan: en dus zal
Ik straffen.
Zeker na alles wat Hosea al in naam van de HEER gezegd
heeft.*

*Maar het staat er precies andersom.
Ik ben God en geen mens - daarom gaat de straf niet door.
Ik ben heilig - Ik kom niet meer met woede, maar met liefde.*

*De HEER is God in liefhebben.
Daarin is Hij geen mens.
Een mens heeft meestal lief onder voorwaarden. Liefde van een
mens houdt een keer op.
De HEER is goddelijk in liefhebben. Bovenmenselijk trouw.
Hij laat niet los waar Hij mee begon.
Hij komt niet terug op wat Hij zei.
Waar een mens - logisch - een punt erachter zet, gaat Hij god-
delijk door.*

*Zo is Hij in hun midden.
Dat doet me denken aan de woestijnreis. Israël bij de Sinai,
nadat ze het gouden kalf gemaakt hebben. De HEER wil niet
meer met hen mee. Mozes moet maar alleen gaan.
Maar na tussenkomst van Mozes wint Gods liefde het van zijn
boosheid.
Zijn trouw is zo groot - Hij gaat toch weer mee in het midden
van zijn volk.
En al die tijd daarna is hij in hun midden geweest.
Ik ben in jullie midden.
Dat klinkt haast als: ik ben inmiddels veel gewend. Ik weet hoe
jullie zijn. Ik heb al zoveel ontrouw van jullie meegemaakt.
Maar zelf is Hij de Heilige gebleven.
Israëls ontrouw was niet besmettelijk. Wel van mens op mens,
maar niet van mens op God.
Hij is heilig, onbesmet, dezelfde gebleven. Trouw in liefde.
Hij wil in hun midden blijven.
Waar een mens een punt zou zetten, blijft Hij in hun midden.
Dat is verrassende van de HEER.*

* * *

*Ik ben lang genoeg in jullie midden geweest om te weten hoe
jullie zijn.*

*Dat had ook Jezus tegen zijn mensen kunnen zeggen.
Hij was jaren opgetrokken met mensen die maar niet in Hem
konden geloven. Hij werkte te midden van leerlingen die voch-
ten om de belangrijkste plek; mannen die twijfelden aan zijn
macht; een verrader en een verloochenaar.*

*Jezus had kunnen zeggen: Ik heb het hier nu wel gehad. Ik ben
God, Ik ben niet een mens zoals jullie; Ik trek mij terug uit
deze wereld.*

*Maar de hemelvaart was geen teleurgesteld zich terugtrekken
in de hemel.*

*Met zijn mensenlichaam ging Hij wel daarheen.
Maar tegelijk blijft Hij als God de Zoon hier in ons midden.
Niet op één plek, maar overal waar zijn christenen zijn.
Hij is God - Hij is in ons midden.*

*Midden tussen mensen die Hem zo weinig liefde geven. Tussen
christenen die vooral druk zijn met geld verdienen en carrière
maken. Tussen kerkmensen die scherp elkaar veroordelen. Tus-
sen mensen met een chronisch tekort aan naastenliefde en ver-
gevingsgezindheid.*

*Waar twee of drie van zulke mensen bijeen zijn in zijn naam,
daar is Hij in hun midden.*

*Daarvoor ging Hij terug naar de hemel.
Om door zijn Geest leerlingen te maken onder alle volken.
Om met ons te zijn, alle dagen, tot aan de voltooiing van de
wereld.
Hij ging terug naar de hemel om in ons midden te zijn.*

*Hoe houdt de Heer dat vol?
Hij is heilig.
Hij is God in eindeloos liefhebben.
Hij is bovenmenselijk trouw.
Dat is het verrassende van Jezus Christus.*

**Ds. Rob Vreugdenhil is predikant van de Gereformeerde Kerk
te Lelystad.**

Verwachten

wandelen met God

**Wie in verwachting is, merkt dat in alles.
Is dat ook zo als je Jezus verwacht?**

B. Luiten ■

Wij verwachten een nieuwe wereld, waarop gerechtigheid woont. Waar alles in harmonie zal zijn, met God en onderling. Waar het helemaal niet uitmaakt hoe groot het huis is waarin je woont. Of hoeveel geld je verdient. Of hoe oud je auto is. Of welke baan je hebt. Of hoe handig je bent. Of hoe goed je kunt leren.

Misschien hebben we straks helemaal geen geld meer nodig. En de scholen zullen ook wel verdwenen zijn. Vreemde talen zullen niet meer bestaan. En de auto's zullen vast minder vervuilen. Geen idee hoe we ons zullen vervuilen. God maakt alle dingen nieuw, we zullen onze ogen uitkijken. Het zal al onze verwachtingen overtreffen. Op één voorwaarde: dat we het inderdaad *verwachten*, ons daarop richten.

Door verwachting gedreven

Mozes was opgegroeid als een prins aan een extreem rijk hof. Toch koos hij voor het vertrapte, joodse volk. Waarom? Was dat een zaak van nationalisme, een jood hoort bij de joden? Of was het voor hem een goddelijk gebod? Verrassend is het motief dat de Schrift omtrent: Mozes hield de blik gericht *op de vergelding* (Hebr. 11:24-26). Dat betekent, dat hij zich richtte op God, op diens beloften en de vervulling daarvan. Concreet: Mozes verwachtte van God meer dan van de farao, en daarom ging hij heen. Hij werd gedreven niet door een gebod, maar doordat hij zich oriënteerde op de toekomst van Gods genade.

Gedreven tot een keus

Dit nodigt uit om over na te denken. Gods genade willen we allemaal wel. Ieder avondmaal opnieuw schuiven we aan om in Christus eeuwig leven te ontvangen. Daar kiezen we dan voor.

Maar is het echt een *keus*?

Bij Mozes zien we wat een keus eigenlijk is: toen hij zich richtte op de toekomst van het

heil van God, liet hij bij farao veel achter waar hij zich *niet* meer op wilde richten. Daar verwachtte hij zijn toekomst niet meer van.

Dat is heel wat anders dan bij farao blijven wonen en intussen ook van Gods genade willen leven. Dat is geen kiezen. Dat is *alles* willen hebben in deze wereld, zonder God en met God. Dat is ook geen duidelijke oriëntatie op één doel. Eigenlijk helemaal geen oriëntatie dus.

Chaos van binnen?

Wij verwachten een nieuwe wereld.

Ja, *verwachten* wij die?

In die zin, dat wij ons richten op de voltooiing van Gods genade, terwijl wij *niet* ons geluk verwachten van onze meerdere glorie in de wereld van vandaag?

Concreet: je richt je op een nieuwe wereld waar helemaal niet belangrijk is hoeveel je kunt en wat je hebt, waar je alles mag zijn door Jezus Christus. Wat zou je je nu dan nog laten beheersen door maatstaven van ongeloof, waarin geen enkele verwachting zit, in ieder geval niet van God. Zou je je geloofsverwachting op die manier wel levend kunnen houden? Waarschijnlijk niet.

Eigenlijk kan een mens zich maar richten op één doel tegelijk. Dat is zelfs met voetballen zo. Als je in beide doelen wilt scoren wordt alles heel onoverzichtelijk, chaotisch. En de kracht gaat er uit, de kracht van de overtuiging dat je ergens voor gaat.

Daarom is het van belang eerlijk na te gaan, waardoor je je laat beheersen in je gedachten en je begeerten. Wat bepaalt je vreugde en je verdriet? Wat interesseert je nu echt? Daar waar je hart naar uit gaat, daar ligt je schat, je toekomst.

Oriëntatie vanuit het doel

Aan de andere kant: wanneer je meer verwacht van Jezus Christus dan van deze wereld (en je laat dat tot je doordringen), wordt je leven helder. Je gaat daardoor steeds beter zien wat van

waarde is voor eeuwig, en wat die waarde niet heeft, gaat je steeds meer tegenstaan. Zo werd Mozes gedreven, door de Geest van Jezus.

En nog steeds drijft Hij zo aan. Niet louter door geboden, en al helemaal niet als ze door mensen negatief worden geladen. De Geest van Jezus laat je zien wat *genade* is: vergeving van schuld, een hartelijke omhelzing en een allesomvattend nieuw leven. Daarin gaat het eerst en vooral om een *innerlijke* vernieuwing, dat je God leert kennen en ook zelf gaat willen wat Hij wil. Van daaruit kijk je verder naar de *totale* vernieuwing. In Gods beloften komt die werkelijkheid dichtbij. Zo ga je ervoor kiezen dingen te laten en zaken te mijden, wanneer ze niet passen bij dat doel. Dat kan, dat is de bedoeling, als het doel voor je lééft. Als het *jouw* doel is.

Zonde

In die lijn is te formuleren wat zonde is: je zondigt wanneer je van iets of iemand meer verwacht dan van God.

‘Zonde is wetteloosheid’, zal iemand mij verbeteren. Inderdaad, dat is zo. Maar de *oorzaak* daarvan is dat je te weinig van God verwacht. Dan lijken andere zaken al gauw mooier en aantrekkelijker, en voordat je het weet lig je daarvoor op je knieën.

Terwijl een grote geloofsverwachting je juist helpt dicht bij Hem te blijven en publiek voor Hem te kiezen. Wat het ook kost. Niemand immers pakt je af wat Hij je geeft.

Samen met Hem

Op die manier valt zelfs in te zien, dat de smaad van Christus groter rijkdom is dan de schatten van deze wereld.

Die smaad neem je dan niet op de koop toe, als een negatieve bijwerking. Nee, *zij is meer waard*. Dat is heel wat anders. Als je samen met Christus wordt bespot, heb je veel meer dan wanneer je zonder Hem een gevierd mens bent. Als je samen met Christus wordt uitgelachen, ben je veel beter af dan wanneer je je christen-zijn altijd maar camoufleert en angstig je mond houdt.

Hoe kom je zo ver?

Je weet gewoon dat je van Hem oneindig meer verwachten kunt. In de toekomst, maar ook nu al.

De spot mag je opvatten als een bewijs dat je echt bij Jezus hoort.

Kies je doel

Kiezen is moeilijk voor ons. Dat voelen we weer helemaal. Door de verkeerde keus in het Paradijs is de goede keus nu het allermoeilijkste voor ons.

Tegelijk is dit het allerbelangrijkste. Dit is wat God wil horen en zien. De band met Hem vraagt om een wederzijds ‘ja’.

Gelukkig koos Hij als eerste, anders zouden we Hem niet eens willen kennen.

En gelukkig heeft Jezus onze keus volbracht, mogen we delen in zijn volkomen toewijding met woorden en gedachten.

Gelukkig wil Hij ons leren kiezen, door zijn Geest, die heel veel geduld heeft.

Maar nu gaat het dus wel *om je eigen keus*.

Zorg dan dat je daaraan toe komt, in de wirwar van het dagelijks bestaan.

En kies *echt* voor Wie je leven wilt.

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

Belijdenis-lied

1. Wij zijn hier als gemeente samen om vurig waar te horen *amen*; na jaren lessen in het Woord, gebeden die ruim zijn verhoord, zien wij je staan, jong en spontaan, je keus is schepper God voortaan.
2. Wij staan hier met ons eigen leven, in tijd naar eeuwigheid gegeven; wij staan hier met ons eigen hoofd en hart en wat nu wordt beloofd, volbrengen wij met hemelkracht, van God, de Geest, die sterke macht.
3. Wij wensen, bidden, dat wij samen, voltooiën kunnen dit zwak *amen*; de toekomst is op hoop gericht, de liefde straalt van ons gezicht; schenk ons geloof dat in de kerk en wereld werkt: warm, eeuwig sterk.

Lenze L. Bouwers

Aanwijzing voor het gebruik:

Couplet 1. gemeente zonder catechisanten;

couplet 2. belijdeniscatechisanten

(eventueel opzeggen door één ervan);

couplet 3 samen.

Melodie Psalm 105.

Gereformeerd onderwijs? 3

De ontwikkeling van Gereformeerd (v) onderwijsdenken werd de vorige keer geschetst aan de hand van het 'Gereformeerd Schoolblad'. Opvallend is een sterke afweer tegen wat 'moderne pedagogische vernieuwers' nastreven, althans in de ogen van menige schrijver.

J. van der Steeg ■

In 1968 bespreekt voorzitter Roorda voor het eerst een boek van onderwijskundig inhoudelijke statuur. 'Kind, school en samenleving' (dr. L. van Gelder en dr. I. van der Velde). In die tijd autoriteiten in de pedagogische wereld.

De auteurs doen wel voorkomen alsof de samenhang kind/school/samenleving nieuw is, maar aldus Roorda:

In 1966 werd het boek 'Richtlijnen' voor het lager onderwijs op de gereformeerde scholen voltooid, samengesteld door een aantal bekwame pedagogen en didactici. In zekere zin zou dit werk genoemd kunnen worden een neerslag van het pedagogisch/didactisch denken van onze eeuw. Ook in dat werk wordt de gedachte kind/school/samenleving uitgewerkt.

Een nogal hoge pretentie! We zullen zien...

Gereformeerd onderwijs denken

Het bestuur van het LGVS benoemde in 1956 (in samenspraak met de Vereniging van Gereformeerde Onderwijzers en Leraren) een *didactiekcommissie*, waarvan alle leden lid waren van de onderwijzersvereniging. Dit leverde het boek 'Richtlijnen voor het onderwijs op de gereformeerde scholen' (1964)' op. De schrijvers waren bekend en toonaangevend in het Gereformeerde onderwijs indertijd.

Acceptatie van de traditie

De 'Richtlijnen' sluiten zich zonder nader commentaar aan bij de bestaande situatie.

Geen plaatsbepaling van het onderwijs, geen vragen bij de bestaande vakkenindeling, geen vragen bij het klassikale stelsel. Opvallend is dat het merendeel van de schrijvers (zeven van de tien) alle literatuur over didactiek zowel van het Nutsseminarium als van algemeen christelijke zijde helemaal laat liggen.

Doelen in het Gereformeerd onderwijs?

De schrijvers krijgen als opdracht mee dat ze het totale opvoedingsdoel en het totale onderwijsdoel goed in het oog moeten houden:

Dit doel kan geen ander zijn, dan dat onze kinderen God moeten leren kennen, niet alleen als Schepper en onderhouder van al het geschapene, maar vooral ook als de God des Verbonds. Alleen dan kunnen de kinderen ook iets verstaan van Zijn grote werken.

De kinderen moeten leren Hem te dienen in het ambt der gelovigen en hun profetische, priesterlijke en koninklijke taak tot eer van God uit te oefenen.

De volgende stap in de 'Richtlijnen' is: *daarom zijn de vakken nodig*. In die conclusie zit geen logica, maar op deze manier werd er indertijd wel vaker geredeneerd. Het is ook zichtbaar in de hiervoor besproken artikelen.

Bij de beschrijving per vak probeert iedere schrijver eerst te laten zien hoe zijn vak gerelateerd is aan het gereformeerde beginsel.

Welke doelen worden genoemd?

Taal: het kind moet leren zijn taal te gebruiken tot Gods eer en tot heil van de naaste.

Lezen: de kinderen moeten Gods Woord kunnen lezen.

Schrijven: doe het ter ere Gods.

Bijbelse Geschiedenis: het verbondskind niet alleen hoorders maar ook daders van het Woord maken.

Rekenen: nederig en verwonderd leren rekenen.

Geschiedenis: vertellen van Gods grote daden.

Aardrijkskunde: de werken van God ijverig en bestendig onderzoeken.

Verkeer: christelijke verkeersmentaliteit: gij zult niet doden.

Kennis der natuur: eerbied, liefde, verwondering en belangstelling voor Gods mooie Schepping bijbrengen.

Zangonderwijs: muzikale vorming om God te kunnen loven.

Tekenen: leren 'antwoord geven'.

Bewegingsonderwijs: leren met hun ontvangen lichamelijke hoedanigheden God te dienen.

Kerkgeschiedenis: de kinderen leren leven in de kerk.

Handenarbeid: de kinderen leren hun dienst aan de Here te vervullen naar zijn opdracht.

Van abstract naar concreet?

Vrijwel alle schrijvers proberen van een zeer algemeen en abstract 'doel' *direct* over te stappen naar de leerstof en de wijze van behandeling.

De doelstellingenproblematiek is in de praktijk veel ingewikkelder dan je hieruit zou kunnen distilleren.

Dit soort denken kwam indertijd vaker voor. Kohnstamm zegt al in 1928 dat concrete situaties of beslissingen niet zomaar afleidbaar zijn uit algemene wetten en normen. Maar de gedachte dat je vanuit je (Schrift)normen je onderwijs afleidt, zat er in het vrijgemaakte onderwijs heel sterk in. Bij plaatselijke schoolbestuurders, maar ook bij veel schrijvers!

Vakinhouden, exameneisen, maatschappelijke ontwikkelingen, leer- en kinderpsychologische gegevens zijn maar enkele factoren die medebepalend zijn.

In het raam van die tijd was er al wel een begin van een uitgebreidere doelstellingentheorie.

Zelfs in de brochure uit 1923 (Gereformeerd Schoolverband) zijn hier al goede opmerkingen over gemaakt. Hoe werd de hoge abstractie vertaald naar de werkelijkheid?

In de dagelijkse praktijk betekende dat gewoon: je doet ongeveer wat in de boekjes staat, en als er geen boekje is, kijk je maar in het 'Leerplan van Lankamp'².

Kinderen?

Over 'het kind' wordt in de 'Richtlijnen' niet gereflecteerd. Wel wordt een aantal keren opgemerkt dat je wel rekening moet houden met wat een kind wel of niet kan.

Er wordt veelal stelling genomen tegen wat de schrijvers verstaan onder 'Vom Kinde aus'. De meesten zien dat als een groot gevaar.

Vooraf zinnen als *Zijne Majesteit het kind en ...de tijd zal komen waarin het kind als heilig beschouwd zal worden* uit de in 1903 verschenen vertaling van Ellen Keys boek *De eeuw van het kind* zijn als angstaanjagende kometen gaan werken. Deze zinnen worden niet geciteerd in de 'Richtlijnen', maar de angst voor dergelijke verschijnselen is bijna voelbaar aanwezig. Er ging bij veel vrijgemaakte schrijvers een alarmsignaal branden als 'het kind' centraal lijkt te staan.

De schoolvakken in de 'Richtlijnen'

De opstellen per vak geven een zeer verschillend beeld te zien. Taal, schrijven, handenarbeid en zingen zijn ook voor die tijd gewoon onder de maat. Men wil bv. 7- en 8- jarigen onderwerp, persoonsvorm, werkwoord enz. aanleren. Of linkshandigen rechts laten schrijven. De schrijver van handenarbeid beoordeelt de 'propagandisten van de moderne handenarbeid' aldus: *Op onze scholen gaan we echter niet uit van de mens en zijn ontwikkeling en zijn geluk.*

Bijbelse Geschiedenis is het hoofdvak. De schrijver begint met 'het kind dat het onderwijs ontvangt'. Dat betekent niet dat het kind centraal staat. Ook het kind is een zondaar.

Het gaat de schrijver om veel meer dan kennisoverdracht. Maar dat bereik je door vertellen, *niet* door dramatiseren, film, flanelbord e.d. Voor het 'hoofdvak' zou je uitgebreider en beter onderbouwd materiaal mogen verwachten.

Er is hoogmoedig en nederig **rekenen**. Hoogmoedig: voortkomend uit die filosofieën die de menselijke *rede* nemen als denkbasis. Nederig rekent hij die verwonderd is over hoe God ook de wereld der getallen schiep.

Maar 3×3 is echter overal 9. 'Geen schijnvroomheid dus. En geen overgeestelijkheid.'

De schrijver is werkelijk uitstekend op de hoogte met de zich ontwikkelende onderwijswetenschappen van die tijd. Het doel, 'nederig rekenen' speelt verderop geen rol meer. Eén van de beste stukken in de 'Richtlijnen'.

Geschiedenis, kennis der natuur en lichamelijke oefening zijn stukken van een goed praktisch niveau

Aardrijkskunde geeft een wisselend beeld te zien. Enerzijds

uitstekende didactische opmerkingen, anderzijds een strak doorgetrokken 'antithese':

Men propageert tegenwoordig een didactiek die gebaseerd is op 'kinderlijke interesses en activiteiten'. Er groeit een 'pedocentrische didactiek'. Maar voor ons is niet doorslaggevend of een kind actief bezig is en ook niet of het zich geïnteresseerd aan een taak geeft.

Er moet profetisch les gegeven worden: geen wereldbroederschap. Wie de verbondslieken kent 'neuriert geen valsche wereldenheidsliedjes met rode, rose en roomse noten.

Verkeersonderwijs viel volgens de letter der wet onder aardrijkskunde.

Als je je naaste liefhebt, behoort je in het verkeer een christelijke mentaliteit en discipline te ontwikkelen: Gij zult niet doodslaan, en niet stelen, geen verkwisting van geld aan onnodige vervoersmiddelen. Gedenk de sabbat: je hebt geen vervoermiddel nodig als je naar de kerk gaat. Lieg niet: niet zoeken naar excuses bij een bekeuring.

Bij **tekenen** vermeldt de auteur als enige (veel en goed gekozen) literatuur betreffende tekendidactiek en confronteert zich daarmee.

De vrije expressie (voortkomend uit de 'Reformbeweging') maakte in die tijd opgeld.

De schrijver vindt expressie bij tekenen heel normaal, maar de vrije expressie is ongezond, en gaat uit van de autonome mens. Onderwijskundig ook een prima stuk!

Kerkgeschiedenis: kennis, maar vooral interesse en liefde voor de Kerk zijn de hoofddoelen.

Van de jongste jaren af zal het kind dan ook oog moeten krijgen en begrip voor de antithese die daar is tussen kerk en wereld".

Het kind zal moeten leren afrekenen met de dwaze en goddeloze opmerking dat aan de hemelpoort niet gevraagd zal worden of men gereformeerd is...

Tal van secten zullen de revue moeten passeren...

De school wil also de kinderen wapenen voor hun verdere leven. Ze wil ook de mogelijkheden scheppen dat het kind, ouder en rijper geworden, kan spreken met de vijand...

Wel een verschil met het uitstekend aanvoelen van de kinderwereld zoals dat blijkt uit de veel gebruikte 'gewone' leesboekjes van de schrijver!

Gereformeerd onderwijs: 1923 en 1960

Het grote verschil tussen de brochure uit 1923 (over het eigene van de Gereformeerde School) en de 'Richtlijnen' alsmede het 'Gereformeerd Schoolblad' zit vooral op twee punten.

In de *eerste* plaats heeft 1923 oog voor het kind in z'n ontwikkeling. Vooral als de schrijver telkens benadrukt dat het kind het zelf doet: leren en internaliseren.

Dat is een pedagogische basisregel³ die door vrijwel geen van de schrijvers van de 'Richtlijnen' gezien wordt. Zij zetten zich scherp af tegen wat ze als Reform-revolutie zien. Vooral het begrip 'Vom Kinde aus' roept weerstand op. Er zijn wel opmerkingen over aanpassing aan het kinderlijke niveau, maar dat is toch heel wat anders dan weten dat het kind zelf iemand is.

In de dagelijkse schoolpraktijk zal een en ander niet zo scherp zijn overgekomen. Goede onderwijzers voelen ook wel met of zonder antithese aan wat het eigene van elk kind is.

In de *tweede* plaats valt de ontspannen houding op uit 1923 ten aanzien van wat er uit de ontwikkelingspsychologie en de algemene psychologie gebruikt kan worden. Op het ter-

rein van de algemene genade kunnen ook andersdenken-den niet anders dan op Gods ordonnantiën stuiten. Dat kun je dus rustig gebruiken.

Uit de gegevens vanuit de 'Richtlijnen' en vanuit het 'Gereformeerd Schoolblad' komt een sterke afzetting naar voren: men is doorgaans argwanend en afwijzend. De 'algemene genade' werd door de Vrijgemaakten in die jaren weggeworpen. De schrijvers van de 'Richtlijnen' en artikelen in het 'Geref. Schoolblad' zien op elk terrein van leerstofkeuze, didactiek, leervorm enz. de 'antithese'. Ds. Francke, regelmatig producerend voor het 'Geref. Schoolblad':

Een stroom van literatuur spoelt over ons heen, ook pedagogisch en didactisch, en men meent daarin dan toch óók wel wat goeds te vinden (GS 1968, 113).

Eigen spelers?

Spelen geleerden van formaat 'uit eigen kring' een rol?

Bavinck wordt regelmatig genoemd. Vooral zijn doelomschrijving van de opvoeding.

Compleet geciteerd luidt die aldus:

En het ideaal eener Christelijke opvoeding, in huisgezin, in lagere, middelbare en hoge school blijft nu als toen: waarachtige godsvrucht, organisch met degelijke kennis en echte beschaving (Bildung) verbonden. Zoo vormen wij menschen Gods; tot alle goed werk toegerust; tot alle goed werk volmaaktelijk toegerust (Paedagogische Beginselen, 51).

Helaas wordt verder geen gebruik gemaakt van zijn (vrij abstracte) werk.

Waterink wordt in de eerste decennia na de vrijmaking genegeerd of argwanend bekeken. Gezien de kerkelijke posities lag hij al niet zo gemakkelijk in de markt. En hij was verdacht vanwege zijn 'persoonsvorming'. Een hot item in de jaren '60 bij diverse Gereformeerde schrijvers⁴. In ieder geval was dat op de Gereformeerde Onderwijzers Opleiding te Enschede de reden dat Waterink niet werd gebruikt.

Het doel van de opvoeding volgens Waterink:

de vorming van de mens tot zelfstandige, God naar Zijn Woord dienende persoonlijkheid, geschikt en bereid al de gaven, die hij van God ontving, te besteden tot Gods eer en tot heil van het schepsel, in alle levensverbanden waarin God hem plaatst (Theorie der opvoeding, 121, Kampen 1958 2e druk).

Had men verder gelezen dan was duidelijk geworden dat Waterink bedoelt: 'een goede integratie en een goede regulatie' (123), psychologisch gezien.

Waterinks boekje 'Aan moeders hand tot Jezus' kon menige Vrijgemaakte niet boeien, omdat je niet tot Jezus kwam aan moeders hand, maar tot de Christus door de prediking van het Woord.

A. Janse⁵ wordt regelmatig genoemd in vrijgemaakte opvoedingsliteratuur. Janse schreef veel artikelen van een onderwijskundig goed niveau, maar ontwierp geen volledige visie.

Eén van de beste artikelen die hij over onderwijs schreef is: 'De schoolhervormende kracht van het beginsel der christelijke school'. Te vinden in 'Het eigen karakter der christelijke school'. Deze bundel stamt uit 1935. Veel artikelen zullen dus eerder geschreven zijn. De sfeer vertoont meermalen sterke overeenkomst met de opvattingen uit de eerder besproken brochure van het Gereformeerd Schoolverband uit 1923. Opvallend is de mildheid en de positieve insteek over allerlei niet-gereformeerde opvattingen.

We mogen God danken voor het werk van de liberale moderne volksschool (134).

In 1923 prees Janse Montessori aan:

Deze biologische beginselen kunnen zoo in de Christelijke paedagogiek, mits in de rechte verhouding tot normatieve paedagogiek en de Christelijke zielkunde.

Hij noemt de methode Montessori christelijk, omdat ze natuurlijk is.⁶

Wel een ander verhaal dan de 'Richtlijnen' en het 'Geref. Schoolblad'. Las men hem werkelijk?

Toch vindt men bij Janse ook andere kanten.

De Schrift als handboek?

Zijn artikel over 'Barthiaanse Paedagogiek' wordt regelmatig genoemd. Het is ook interessant, ontdekkend en ruimhartig.

In de 'Barthiaanse Pedagogiek' is alles wat wij met de christennaam betitelen problematisch", aldus Janse.

De christelijke school is volgens deze 'paedagogiek' een gevaarlijke verzoeking: je moet juist in de crisis raken. Dan kun je God ontmoeten als Hij dat wil.

Maar dan opeens in het verweer daartegen doet Janse een uitspraak, die de schrijvers van de 'Richtlijnen' waarschijnlijk niet kenden, maar die menigeen in dat tijdsbestek uit het hart gegrepen zal zijn.

En alleen paedagogiek die positief gegrond is op directe uitspraken der H. Schrift kan Christelijke Paedagogiek heeten ('Eigen Karakter', 164).

Het is een gevaarlijke uitspraak. Ook als je het verband waarin het geschreven is, bekijkt. Maar één die wel past in de totale beleving in het 'Gereformeerd Schoolblad'. In de schrijfrant van de voorzitter, in de jaaroverzichten, bij Rittersma vind je het. En bij uitgebreide artikelen als 'Het leerproces en de antithese'.

In de 'Richtlijnen' zie je bijna elke auteur pogingen ondernemen om z'n vak op directe woorden van de Schrift te gronden.

Evaluatie van de eerste decennia

Wanneer we het werk van de Vereniging van Gereformeerde Onderwijzers en Leraren beoordelen aan de hand van het verenigingsblad en van publicaties in nauw verband met de Vereniging, vallen de volgende punten op:

- weinig verband met de algemene Nederlandse onderwijskundige ontwikkelingen.
- sterke afweer tegen het gehele complex van de 'Reform-pedagogiek'. 'Het kind centraal' roept afweer op.
- fors wantrouwen ten opzichte van 'de wetenschap' inzake opvoeding en onderwijs.
- sterke tendens tot traditioneel onderwijs, waarover verder geen reflectie plaats vindt.

Dit complex van afweer en afscherming wordt veroorzaakt door

- Een scherpstelling van de 'antithese', de strijd tussen God en Satan, en de directe toepassing hiervan op pedagogische en didactische ontwikkelingen. Hierdoor kom je al gauw buiten de werkelijkheid te staan. En heb je weinig oog voor het feit dat anderen 'ordonnantiën' die God in de schepping gelegd heeft (Kuyper, en ook Janse), kunnen ontdekken en/of gebruiken.
- Een rigide afwijzing van de 'algemene genade'. Men meende dat Kuyper met deze theorie de antithese

afzwakte. Rigide: men had niet genoeg inzicht en overzicht om Calvijn erbij te betrekken. Deze reformator, ook voor de Vrijgemaakten een autoriteit, had lang voor Kuyper al zeer breed geschreven over de 'algemene genade': Gods goedheid over de mensheid, en bron van mogelijkheden voor de hele mensheid. Calvijn preekt heidense schrijvers en filosofen die God gegeven had, en die zoveel goeds gebracht hadden.⁷

- *De directe stap vanuit bijbelse woorden naar de onderwijspraktijk.* Deze methodische fout beperkt het gezicht op de vele factoren die een rol spelen in de leerplanontwikkeling. Het leidt zelfs tot *genante constructies*. De simplistische toepassing van Schriftoorden op de breedheid van het onderwijsveld gaf kortsluiting.

Men had (ook voor die tijd) te weinig oog voor de meer complexe relatie tussen doelstelling en onderwijsleerproces.

Door dit stelsel van factoren had het vrijgemaakte onderwijs de eerste twee decennia een beperkte blik, er was afweer en afscherming, er was weinig oog voor ontwikkelingen.

De gedachten over identiteit cirkelen steeds om een aantal thema's als: doopbelofte, antithese, de eer van God beogen, maar hoe dat doorwerkt in het onderwijs als geheel komt niet uit de verf. In feite herhaalt men steeds dezelfde thema's.

Of, zoals een collega indertijd op een jaarvergadering verzuchtte: *Wanneer houden we nou eens op steeds maar weer hetzelfde beton op de grondslag te storten.*

Deze vorm van onderwijsdenken is binnen het vrijgemaakte onderwijs langere tijd aanwezig geweest - naast de gewone praktijkontwikkeling, die gewoon doorging. Al met al is de 'theorie' uit die tijd geen voorbeeld ter navolging.

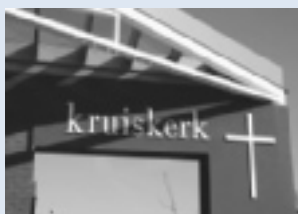
Die gewone praktijkontwikkeling heeft wel veel goeds gebracht. Veel authentieke leerkrachten zijn een goed christelijk model geweest voor vele kinderen. Veel leerlingen (waaronder schrijver dezes op de Gereformeerde Onderwijzers Opleiding) zijn voorgoed aangestoken door 'de geest die in de woorden vlamde' (Kohnstamm).

Jan van der Steeg (Enschede, 1943) woont in Zwolle. Hij studeerde voor onderwijzer aan de Gereformeerde Onderwijzers Opleiding te Enschede. Daarna deed hij een studie Onderwijskunde. Hij diende uit overtuiging het Gereformeerde onderwijs in meerdere geledingen (basisonderwijs, Pedagogische Academie, voortgezet onderwijs).

Noten:

1. Eerst verschenen in losse katernen, daarna als boek.
2. 'Leerplan Lankamp': een begrip voor christelijke scholen. Stond in elke personeelskamer. Volledig uitgewerkte lessen, vooral op het terrein van Bijbelse en Vaderlandse geschiedenis. Ontworpen vanaf ca. 1900.
3. Ook zonder 'Reform-pedagogiek'. In 1824 vinden we in het eerste leerboek voor kweekscholen over 'zelfwerkzaamheid' het volgende: 'Alles wat op deze wijze gevonden wordt, is het eigen werk der leerling, en daardoor eene onverliesbare bezitting der ziel'.
4. O.a. bij Prof. Veenhof in zijn artikel 'Mens en opvoeding' in 'Arbeid van het eerste uur' t.g.v. 15 jaar Gereformeerde Onderwijzers Opleiding te Enschede (1965).
5. Altijd onderwijzer te Biggekerke gebleven. Zie voor een goede belichting van het pedagogisch didactisch werk van Janse: B. Kruithof, 'Zonde en deugd in domineesland', blz. 221 e.v. Gron. 1990.
6. Te vinden in 'Paedagogisch Tijdschrift voor het Christelijk Onderwijs', 1923/24, blz. 17
7. Zie het proefschrift van dr. C.G. Geluk, 'Geest en cultuur'. O.a. blz. 53: 'Vandaar dat Calvijn zich vrij voelt om de verworvenheden van het menselijk denken en het menselijk onderzoek te gebruiken, waar zij ook te vinden zijn, mits zij niet tegen Gods wil en wet ingaan.' Geluk gaat niet aan de haal met een enkel citaat van Calvijn, maar laat zien dat de leer van de 'algemene genade' een fundamenteel gegeven is bij Calvijn.

Persberichten

Zendtijd voor kerken

Wat mag je van de Heilige Geest verwachten? Daarover gaat het **zondag 24 mei** in de radiokerkdienst van de Gereformeerde Kerk (v) uit Meppel, die vanaf 17.02 uur op radio 5 wordt uitgezonden door Zendtijd voor Kerken.

De **Akademie für Reformatorische Theologie te Hannover** nodigt u hartelijk uit aanwezig te zijn bij de inaugurele rede van Dr. Victor E. d'Assonville op donderdag 28 mei 2009. Dr. D'Assonville aanvaardt bij deze gelegenheid officieel zijn ambt als hoogleraar in de 'Forschungsstelle für Internationale Reformationstheologie' (Dogmatiek en Ecclesiologie). De titel van de rede is 'in fidei obsequium Gentes omnes...', De theoloog als zendeling met speciale aandacht voor Johannes Calvijn. De bijeenkomst begint om 14.00 uur in het gebouw van de Akademie, Alter Flughafen 18, 30179 Hannover, Duitsland. Na afloop bent u hartelijk welkom bij een kleine receptie.

Dr. W. Nestvogel, rector

Prof dr. J.W. Maris, voorzitter van het Kuratorium

Aanmelden is telefonisch mogelijk: +49 (0)511 64689830 of per email: art@reformatio.de

Een voorname uitgave over Calvin

Het was rond de jaarwisseling een echte verrassing voor de abonnees/donateurs van het maandblad *Protestants Nederland*: zij kregen een fraai en voornaam uitgevoerd boekwerk van de professoren W. van 't Spijker en W. Balke over Calvin zomaar thuisbezorgd.

H. Veldman ■

De gelijknamige vereniging had het Calvinjaar niet beter kunnen inluiden. Het grote boek meet maar liefst 22 bij 29 cm en telt ruim 400 bladzijden. Prachtig papier, een keur aan mooie en nuttige illustraties. En dat is dan nog maar een eerste impressie.

Bij het nagaan van de inhoud ontdek je de meesterhand van kerkhistoricus dr. W. van 't Spijker, emeritus-hoogleraar van 'Apeldoorn'. Hij neemt de lange, rode draad van de Calvinbiografie voor zijn rekening, zoals hij eerder deed voor het Duitse taalgebied met een bondig biografisch overzicht van de Geneefse hervormer in de onder kerkhistorici bekende reeks *Die Kirche in ihrer Geschichte*, een uitgave van Vandenhoeck & Ruprecht te Göttingen.

Naast Van 't Spijker heeft de Calvinkenner dr. W. Balke, emeritus-hoogleraar van de VU, een wezenlijk aandeel in het werk gehad met een aantal specifieke bijdragen over Calvijns theologie. Maar hiermee zijn we nog lang niet volledig. Naast deze erudiete auteurs hebben nog 28 kerkhistorici - onder hen 21 van buiten Nederland - hun (kleinere) waardevolle bijdragen geleverd. Daarmee werd ruimschoots voldaan aan de voorwaarden dat er een representatief en wetenschappelijk verantwoord beeld van het leven en werk van Calvin werd gegeven. De lezer krijgt dus veel goeds onder ogen; minder bekende details worden uit de doeken gedaan, zoals over de familie van Idelette de Bure en haar eerste man Jean Stordeur. Ook de uitgebreide relaties van Calvin met verschillende Europese vorsten en geleerden komen goed in beeld. Naast zijn invloed in Engeland en Schotland is er ook aandacht voor Duitsland en de Nederlanden. Het belangrijke thema van het avondmaal - waar juist veel geloofswegen in die tijd uiteen gingen - krijgt ruimschoots aandacht. De eenheid in 1549 met de andere reformatische Zwitsers, onder leiding van Heinrich Bullinger, wordt dan ook gezien als een belangrijke stap in het geheel van de gereformeerde oecumene.

Een bijzonder fraai hoofdstuk is het negende: Calvin als uitlegger van de Schrift. Op ruim 50 pagina's lichtblauw gekleurd papier vindt men de hoofdlijnen van Calvijns omgaan met de Bij-

bel. Kenners van dit aspect van Calvijns levenswerk - onder hen prof. dr. E.A. de Boer - laten zien hoe nauwgezet en tegelijk pastoraal de Geneefse hervormer Gods Woord uitlegde. Zo'n goed geordend overzicht is een welkome aanwinst voor ieder die zich wat meer intensief met Calvin wil bezighouden. Hier worden geen platgetreden paadjes bewandeld.

Daarbij is hoofdstuk 11, waarin 'de contouren van Calvijns theologie' zichtbaar worden gemaakt, ook een belangrijke bron voor een helder zicht op het levenswerk van de hervormer. Juist omdat hier de term 'contouren' valt, biedt het geheel voor een grote doelgroep aan belangstellende lezers een prima insteek voor de kennisname van Calvijns nadenken over God en godsdienst. Waar Calvin de eenheid van oud en nieuw verbond (testament) aangeeft, kan men in de roerige 21^e eeuw bij alle twijfel over doop en verbond heel veel van hem leren.

In dit mooie boek is ook veel zorg besteed aan de literatuurverantwoording; niet alleen in algemene zin, maar ook in de specificering per hoofdstuk. De mogelijkheid om een bepaald thema verder te bestuderen, is daarmee gegeven.

We wensen dit boek in handen van alle predikanten, onderwijzers, godsdienstleraren en ook van hen die zich sterker dan ooit willen oriënteren op de bronnen van wat gereformeerd is. Iedereen in de genoemde doelgroepen zal zich met dit werk beter dan ooit in staat voelen om aan anderen door te geven welke grote waarde het werk van Calvin heeft voor de christenen van toen en van nu. Ik zou hier wel de stelling willen poneren: dit standaardwerk dient een vaste plaats te hebben (te krijgen) bij allen die de bronnen van de reformatie van de 16^e eeuw positief waarderen!

N.a.v.: W. Balke, J.C. Klok, W. van 't Spijker (red.), *Johannes Calvin. Zijn leven, zijn werk*. Uitg. Kok Kampen, 2008. Omvang 415 pagina's; rijk geïllustreerd. Prijs: € 45,-
ISBN: 978 90 435 575 7.

Drs. Harry Veldman is kerkhistoricus en woont te Zuidhorn.

Liedboek gezang 236:

De jaarkring brengt ons in zijn keer

lied van de week

De middeleeuwse gezangen uit het *Liedboek voor de Kerken* zijn vaker niet dan wel populair. Dat zal diverse redenen hebben, die ook weer per lied zullen verschillen.

J. Smelik ■

Vaak zal het mede te maken hebben met het gegeven dat de liedteksten het geloof dan wel schriftuurlijk verwoorden, maar met beelden en een woordgebruik die ver van onze tijd afstaan. Om het modern (modieus?) te zeggen: ze ademen meer dan eens een spiritualiteit die de onze niet meer is. Nu hoeft je dat op zichzelf helemaal niet als belemmering te zien om het lied te zingen: het kan je geloofsleven juist ook verrijken wanneer je geloofswor- den van voorgaande geslachten op de lippen neemt en je eigen maakt.

Een andere reden voor impopulariteit van een middel- eeuws lied kan zijn dat het een bepaalde bijbelkennis en soms bekendheid met exegese van specifieke schriftpas- sages verondersteld die vandaag de dag niet meer aanwe- zig is. Nog weer een andere reden kan de middeleeuwse melodie zijn, die stilistisch nogal ver af kunnen staan van de melodietypen die ons vertrouwd zijn. Alhoewel, ook hier een relativering op zijn plaats is, want soms merk je zelfs tot in de Top-40 (of hoe die commercieel gerichte en smaaksturende marketinglijsten ook moge heten) dat middeleeuwse muziek als het gregoriaans moderne mensen blijkt aan te kunnen spreken.

Het lied van deze week is zo'n middeleeuws gezang uit het *Liedboek* dat niet tot de populairste hoort. Dit ondanks het feit dat de afgelopen eeuwen de oorspronke- lijke Latijnse hymne ('Beata nobis gaudia') wel geliefd was. Er bestaat trouwens ook een Nederlandse bewerking van de hymne uit de tweede helft van de zestiende eeuw, maar vermoedelijk is die evenals de vertaling van J.W. Schulte Nordholt niet populair geweest. Ook vertalingen in andere talen, bijvoorbeeld de Engelse vertaling 'Round roll the weeks our hearts to greet' van W.J. Blew wordt weinig gebruikt.

Gezang 236 is een Pinksterlied waarvan de auteur onbe- kend is. Eeuwenlang werd de liedtekst toegeschreven aan Hilarius van Poitiers (ca. 310-367), maar daarvoor zijn geen bewijzen aan te voeren. Tegenwoordig gaat men er vanuit dat de tekst pas eeuwen later is ontstaan. En dan hebben we het over de eerste zes coupletten, want de slotstrofe (vers 7) is nog weer later toegevoegd.

De Latijnse hymne werd in de Middeleeuwen gezongen tijdens het Pinksterfeest in de zogeheten *Lauden*, dus het ochtendgebed van de kloosterlijke officie (getijdengebed). We hebben het dan over een liturgische praktijk waarin het kerkelijk jaar gevierd werd op het ritme van de gebedsuren. Vanuit die context wordt de eerste versre- gels duidelijk: 'De jaarkring brengt ons in zijn keer de allerschoonste vreugde weer' ('Beata nobis gaudia Anni

reduxit orbita'). Ieder jaar wordt het weer Pinksteren. De eerste vier coupletten van het lied vertellen over de tekenen die met de komst van de Geest op de Pinkster- dag gepaard gingen: vlammen (vers 2) en het spreken in vreemde talen (vers 3).

Het vierde couplet is mogelijk inhoudelijk het lastigst meteen te begrijpen. Dat heeft wellicht te maken met het verschijnsel dat hymnen soms bijbelkennis en bijbelexe- gese bekend veronderstellen, die niet meer algemeen aanwezig zijn. In de vierde strofe wordt gezongen over het Pinksterfeest als vijftigste dag na Pasen en dan vol- gen de versregels: 'de spanne tijds van ouds gesteld, waarop de wet der vrijheid geldt'. Voor een goed begrip van deze versregels is het nodig te weten dat binnen de joodse maar ook de vroeg-christelijke traditie een relatie werd gelegd tussen enerzijds de vijftig dagen (periode Pasen-Pinksteren) en anderzijds het vijftigste jaar ('Jubeljaar'), waarover in Leviticus 25:8vv. gesproken wordt. Het Jubeljaar werd gevierd als het jaar van kwijt- schelding en vrijlating. Het 'van ouds gesteld' in de lied- tekst duidt dus op de instelling van het Jubeljaar en 'de wet der vrijheid' wijst dus op het feit wát er in dat jaar gebeurde.

De strofen 5 en 6 van het lied zijn een gebed om de Geest en om de doorwerking van het werk van de Geest in ons leven.

Melodie

Evenals over de liedtekst bestaat er over de juiste datering van de melodie onzekerheid. De vroegste bron dateert uit het begin van de twaalfde eeuw. We hebben dus te maken met een melodie die stilistisch nogal ver verwij- derd is van melodietypen uit de laatste eeuwen waar we meer vertrouwd mee zijn. Wanneer we met middel- eeuws muziek (nog) niet vertrouwd zijn, zal men deze melodie moeten 'veroveren' en zal zij aanvankelijk wat onwennig aandoen. Bovendien is de melodie minder geënt op gemeentezang/volkszang dan bijvoorbeeld de middeleeuwse melodieën die we in het *Liedboek* aantref- fen bij de hymnen van Ambrosius. Dat blijkt onder meer uit de vele melisma's (meer noten op één lettergreep) die we in de melodie tegenkomen. Met name de twee melis- ma's die in de laatste regel na elkaar gezongen moeten worden (vanaf de vijfde noot) vragen even onze aandacht. Het tempo moet ergens liggen tussen de MM 108 en 120 voor de kwartnoot.

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

Bij het overlijden van Pierre Courthial (1914-2009)

Op 23 april 2009 is Dr. Pierre Courthial overleden. Courthial heeft een belangrijke rol gespeeld in het gereformeerde protestantisme in Frankrijk. Vanaf de oprichting was hij betrokken bij de vrije faculteit voor gereformeerde theologie in Aix-en-Provence.

G. Kwakkel ■

Pierre Courthial werd in 1914 geboren in Saint-Cyr-au-Mont-d'Or, een dorpje vlakbij Lyon. Toen hij een jaar of 17 was begon hij te lezen in de *Institutie* van Calvijn. Hij ging studeren aan de faculteit voor protestantse theologie in Parijs. In die tijd maakte hij kennis met het werk van confessionele gereformeerde theologen binnen en buiten Frankrijk. In het Woord vooraf van zijn boek *Le jour des petits recommencements* (De dag der kleine dingen; 1996) noemt hij de namen van degenen bij wie hij in die tijd 'aren plukte'. Dat waren onder anderen de Fransman Auguste Lecerf, de Schot John Murray, de Nederlanders Abraham Kuyper, Herman Dooyeweerd en Klaas Schilder en de Amerikanen Charles Hodge en Cornelius van Til.

In 1937 werd Courthial predikant. Meer dan twintig jaar was hij verbonden aan de gemeente van l'Annonciation in Parijs, die deel uitmaakt van het grootste Franse protestantse kerkgenootschap, de Église Réformée de France. In die tijd leerde hij veel van het tijdschrift van Westminster Seminary in Philadelphia. Hij beschouwde zichzelf als 'een leerling op afstand' van Westminster. Door zijn werk in Parijs werd hij bekend als een overtuigde prediker van het evangelie, die in zijn eigen kerkgenootschap tegen de stroom op roeide. Daarom dacht men ook aan hem, toen er plannen gemaakt werden om in Aix-en-Provence een voluit gereformeerde theologische faculteit te openen. Samen met enkele anderen wist Paul Wells - zelf een echte leerling van Westminster Seminary - Courthial ervan te overtuigen dat hij de overstap naar het docentschap in Aix moest maken.

Vanaf de officiële opening in 1974 was Courthial aan de faculteit in Aix verbonden. Hij verzorgde het onderwijs in de ethiek en de praktische theologie, inclusief de preekcolleges. Hij deed dat op een zeer heldere manier, vol

overtuiging en met oog voor de praktijk van de kerk. Voortdurend vroeg hij er bijvoorbeeld de aandacht voor dat ouderlingen zich niet alleen met beheerszaken moesten bezig houden. Zij moesten vooral herders voor de gemeenteleden zijn. Courthial bedacht zelf een eigen Franse term voor het pastorale werk, die hij ontleende aan het Grieks van het Nieuwe Testament: *nouthésie*.

Courthial was veel ouder dan zijn collega's in Aix. De studenten noemden hem *Papi Courthial* (Opa Courthial). Het sprak vanzelf dat hij al de tijd dat hij in Aix doceerde ook de decaan van de faculteit was.

Als decaan bracht hij in februari 1977 een bezoek aan Kampen. Dat was het eerste contact tussen de faculteit in Aix en de Theologische Hogeschool (zoals het toen heette) aan de Broederweg. In de Broederkerk sprak Courthial voor docenten en studenten en andere belangstellenden over de noodzaak van de oprichting van een vrije faculteit voor gereformeerde theologie in Aix-en-Provence. Hij was ervan overtuigd dat de ellende in de Franse kerk bij de voorgangers begonnen was. 'Als de vis bederft, begint het bij de kop'. Daarom moest het herstel ook beginnen met de vorming van predikanten die echt wilden gaan in het spoor van Calvijn. Hoe droevig de situatie in Frankrijk ook was, Courthial bleef optimistisch: 'Wanhoop is tegelijkertijd zonde en dwaasheid'. Vol vertrouwen keek hij uit naar de resultaten van het werk aan de pas gestichte faculteit.

In april 1978 leerden de lezers van *De Reformatie* hem kennen uit twee artikelen die in dit blad gepubliceerd werden. Daarin betoogde Courthial dat de doop door onderdompeling een misverstand was. Uit het Grieks bleek volgens hem dat de doop door besprenkeling moest plaatsvinden. Prof. J.A. Meijer heeft dat standpunt later bestreden in een artikel in de *Almanak* van FQI (1978). Tegelijkertijd

Prof. Dr. Gert Kwakkel is voorzitter van de Stichting Kampen - Aix-en-Provence en adviserend lid van het bestuur van de faculteit in Aix.

Trouwen als je vrijheid je lief is

Hans Schaeffer, de auteur van een boek met deze titel, wil de lezer aan het denken zetten over de betekenis van het huwelijk. Omdat het zo mooi is, zo veelbelovend, en tegelijk zo kwetsbaar. Ook omdat het gemakkelijk misverstaan wordt. Als je trouwt, ben je dan je vrijheid kwijt? De titel gaat uit van het tegenovergestelde. Maar zo beleeft niet ieder dat. Dan wil dit boekje helpen.

B. Luiten ■

Uitgangspunt is de schepping, waarmee God zijn doel heeft. Dat geeft alles richting en betekenis. Sinds de zondeval bewaart God dat doel in Jezus Christus. Ook is in God onze vrijheid. Het is de ruimte die Hij ons geeft om te leven. In het huwelijk zullen man en vrouw vrijheid, geluk en al het goede *niet* van elkaar verwachten (63). Want zij kunnen dat niet bieden. Dan gaat vrijheid verloren. Het huwelijk is te zien als een middel om elkaar *dichter bij God* te brengen. Als je vrijheid je lief is.

Samenzijn met God, nu en in eeuwigheid, is het doel van ons leven op aarde (74, 100). Hoe help je elkaar dat doel te bereiken? Man en vrouw worden één, maar niet in een symbiose, zij behouden hun eigen identiteit. Elk voor zich moeten zij hun band met God versterken (75). God de eerste plaats geven heeft ook heel praktische kanten.

In het leven gebeurt veel waarvoor een mens niet kiest. Dat kan de indruk geven van grote onvrijheid. Maar onze vrijheid ligt niet in gebeurtenissen, wij vinden haar in onze verbondenheid met God. God is de Schepper van mijn vrijheid (81 e.v.). Het is de kunst om zo met mensen om te gaan, dat je die vrijheid behoudt. Dat geldt voor alle relaties waar in je staat. Zelfs bloedbanden zijn hieraan ondergeschikt, zo laat de auteur uitvoerig zien vanuit de Schrift.

Het huwelijk is Gods schepping: elk echtpaar is door God samengevoegd (112). Zo word je tot zijn geschenk voor elkaar. Je kunt de ander niet heiligen, maar je kunt wel een instrument zijn in de hand van God om de ander tot heiliging te brengen.

Omdat het huwelijk Gods schepping is, zal het in de opstanding terug te vinden zijn, net als al het andere dat God geschapen heeft (136). Dat we daar niet zullen huwen of ten huwelijk genomen worden (Mat. 22), slaat op *nieuwe* huwelijken, die zullen daar niet zijn.

Tot zover een globale typering van de inhoud van dit boek. Aan elk hoofdstuk zijn gespreksvragen toegevoegd.

Voor de hoogte en de diepte in je huwelijk

M.i. wordt hierin veel goeds geboden op een toegankelijke manier. De benadering is uit God, tegelijk levensecht en reëel. Het is niet een boek voor de vele praktische vragen van a.s. bruidsparen, het gaat niet over rolpatronen, hoofd en hulp, verschillende taken, krijgen van kinderen, gebruik van voorbehoedsmiddelen, uitkomen met je inkomen, enz. Als je een boekje moet kiezen voor een gespreksgroep van a.s. bruidsparen zou ik dit boek niet bovenaan zetten.

Des te waardevoller is het voor echtparen die na vijf of tien jaren ervaren dat hun huwelijk in een sleur is geraakt, dat de hoogte en de diepte er af zijn en dat irritaties toenemen. Wanneer echtgenoten ontdekken dat ze steeds meer een eigen leven zijn gaan leiden en dat ze hun perspectief wat kwijt zijn, zullen ze geholpen worden door dit aanstekelijke boekje met diepere gedachten. Het kan een hele uitdaging zijn om in je huwelijk jezelf en je vrijheid terug te vinden.

Een paar vragen

Inhoudelijke kritiek heb ik niet, integendeel. Wel een paar vragen. De belangrijkste is: de grondlijnen die de auteur aanwijst vanuit de schepping met betrekking tot vrijheid, identiteit en relaties zijn veel breder van toepassing dan alleen op het huwelijk. Zelf zegt hij dat ook: in *alle* relaties gaat het erom het goede van God daarin naar boven te halen. Dat is m.i. een eye-opener voor elke christen. Maar waarom dergelijke basale en verrijkende gedachten verpakken in een boek over het huwelijk? Sterker nog: waarom moet je nu trouwen als je vrijheid je lief is? M.i. wordt juist heel veel aangedragen, juist als het gaat over vrijheid, dat binnen en buiten het huwelijk net zo waar en waardevol is. Ter bemoediging van velen! De schrijver geeft aan dat bespreking van dit boek niet

alleen voor gehuwden is. Ik hoop dat de praktijk zo zal zijn.

Verder had ik graag wat meer onderbouwing gezien van de stelling, dat God niet alleen het huwelijk heeft ingesteld, maar ook elk echtpaar zelf samenvoegt (112). Ik deel die overtuiging, maar op dit punt leven veel vragen. De auteur schrijft ook dat van een huwelijk, waarin één van beide echtgenoten afkerig is van het christelijke geloof, moeilijk gezegd kan worden dat God heeft samengevoegd (118). Hoe verhoudt zich dat tot elkaar? Terecht benadrukt hij onze verantwoordelijkheid om te handelen naar Gods wil in de keus van onze partner.

Ook ben ik nog niet overtuigd van zijn exegese van Mat. 22. M.i. gaf Jezus weldegelijk antwoord op de vraag naar zeven *bestaande* huwelijken van een vrouw. Dus er blijven vragen over, maar in het kader van een hartelijke aanbeveling. Dit boek doet waar het over schrijft: het haalt het goede van God in je naar boven.

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

N.a.v. Hans Schaeffer, *Trouwen, als je vrijheid je lief is*, Franeker 2008, ingenaaid, 160 blz., prijs € 14,95.

NIET LEVEN VOOR, MAAR MÊT JE PSYCHISCH ZIEKE FAMILIELID!

**HOE DOE JE DAT?
JE LEEST HET IN DE NIEUWE ELEOSCRIP!**

**NOG GEEN LEZER?
KIK OP DE WEBSITE
EN MELD JE SNEL
AAN VOOR EEN
GRATIS ABONNEMENT!
WWW.ELEOS.NL ►
ELEOSCRIP**

stichting gereformeerde geestelijke gezondheidszorg

Huwelijkslied

- 1 We zien de dagen in de tijd
vanuit een scheppingsdag, vanuit de GOD die zag
hoe man en vrouw naar eeuwigheid
zo dienend, heerlijk samen volmondig zeggen: amen.
- 2 We lezen: in het paradijs
keek Adam om zich heen, maar wist zich slechts alleen;
hij vond geen partner voor zijn reis,
de dieren vormden paren, maar hij bleef eenzaam staren.
- 3 Toen bouwde God met scheppingsmacht
zo wonderschoon een vrouw, een harmonie van trouw;
zijn Eva, zijn gemiste kracht;
met uitgestoken handen op zoek naar hechte banden.
- 4 De mens, uniek als hij en zij,
mag zorgen voor elkaar, verbonden jaar op jaar
en in de eeuwenlange rij
de aarde gaan bewonen, de ware liefde tonen.
- 5 Wij zien de dagen in de tijd
vanuit de scheppingsdag, vanuit de GOD die zag
hoe man en vrouw naar eeuwigheid
zo dienend, heerlijk samen volmondig zingen: amen.

Lenze L. Bouwers

Melodie Psalm 121